

RECENZJE

Manlio SIMONETTI con la collaborazione di Emanuela PRINZIVALLI, *Letteratura cristiana antica. Antologia di testi (originali e tradotti)*, Casale Monferrato 1996, Edizioni Piemme, vol. 1: *Dalle origini al terzo secolo*, ss. 1042; vol. 2: *Dall'epoca costantiniana alla crisi del mondo antico*, ss. 1038; vol. 3: *La separazione fra Oriente e Occidente*, ss. 853.

Na włoskim rynku wydawniczym pojawił się niedawno nowy 3 – tomowy podręcznik – antologia chrześcijańskiej literatury antycznej, którego autorami jest dwoje profesorów bardzo zasłużonych dla współczesnych poszukiwań patrystycznych: prof. Uniwersytetu Rzymskiego „La Sapienza” i Instytutu Patrystycznego „Augustinianum” Manlio Simonetti oraz prof. Emanuela Prinzivalli. Książka stanowi kolejną próbę zwięzłego przedstawienia bogatej spuścizny literackiej chrześcijańskich autorów pierwszych wieków, dostarczającej ciągle nowych argumentów dla współczesnej dyskusji filologicznej, filozoficznej i teologicznej. W przeciwieństwie do opublikowanego przed 30 laty syntetycznego ujęcia tej problematyki (Manlio Simonetti, *La letteratura cristiana antica greca e latina. Con una introduzione di Giuseppe Lazzati*, Firenze 1969, ss. 422), obecne jest raczej antologią wybranych tekstów patrystycznych, przytoczonych w językach oryginalnych (greckim i łacińskim) i włoskim tłumaczeniu, poprzedzanych krótkim wprowadzeniem z dołączeniem odpowiedniej podstawowej bibliografii. Autorzy omawianego podręcznika piszą w przedmowie, że pragną „zapoznać czytelnika z autorami i tekstami bardzo pobudzającymi do refleksji, często nieznanymi, kierując go ku odkryciu przebogatego dorobku literackiego umownie nazwanego antyczną literaturą chrześcijańską grecką i łacińską” (I s. 5). Ta ostatnia zaś stanowi, zdaniem cytowanych profesorów, najbardziej nowatorski element kulturalnego dorobku późnego antyku. W rzeczywistości to właśnie literatura wczesnego chrześcijaństwa dokonała szerokiej syntezy, inspirowanej ewangelicznym posłaniem, wielu elementów kultury greckorzymskiej oraz idei zawartych w Biblii. Proces ten, trwający kilka wieków, wiązał się z wypracowaniem wielu oryginalnych elementów w języku greckim

i łacińskim, powstaniem nowych rodzajów literackich oraz otwarciem się na duchowy dorobek innych narodów. W przedmowie czytamy również, że omawiany podręcznik kierowany jest przede wszystkim do tych, którzy nie są specjalistami w dziedzinie antyku chrześcijańskiego, a którzy pragnęliby zetknąć się bezpośrednio z literackim dorobkiem chrześcijan pierwszych wieków. M. Simonetti i E. Prinzivalli, by zrealizować powyższy cel, proponują dosyć obszerne fragmenty reprezentatywnych, ich zdaniem, autorów i dzieł, tak aby ukazać cechy najbardziej charakterystyczne poszczególnych pisarzy, zarówno gdy chodzi o stronę literacką, jak też w dziedzinie myśli teologicznej. Szczególną uwagę zwracają przy tym, zgodnie zresztą ze współczesnymi tendencjami w krytyce, na teksty o charakterze egzegetycznym.

Jak już zostało zaznaczone, dzieło podzielone zostało na trzy tomy. Pierwszy z nich, zatytułowany: *Od początków do trzeciego wieku*, zawiera obszerny wstęp dotyczący działalności literackiej w okresie apostołskim, pism apologetycznych, Aleksandrii chrześcijańskiej oraz początków literatury chrześcijańskiej na Zachodzie. Prezentuje następnie ważniejszych autorów tego okresu z uwzględnieniem podziału na pisarzy greckich i łacińskich. Wybrane teksty, jak wspominaliśmy, przytaczane są w wersji dwujęzycznej, i poprzedzane krótkim komentarzem dotyczącym samych autorów, wybranych fragmentów oraz podstawowych wskazówek bibliograficznych. Identyczna metoda została zastosowana przy redakcji tomu drugiego zatytułowanego: *Od czasu cesarza Konstantyna do kryzysu świata antycznego* oraz tomu trzeciego noszącego tytuł: *Podział między Wschodem i Zachodem*. Książka zawiera, poza wymienionymi już elementami, indeksy: biblijny, imienny, nazw starożytnych, i tematyczny, jak również tablice chronologiczne z uwzględnieniem najważniejszych wydarzeń historycznych i literatury pogańskiej.

Warto zauważyć, że przedstawiany podręcznik został opublikowany już po ukazaniu się we Włoszech kilku innych tego typu pomocy dotyczących starożytnej literatury chrześcijańskiej, omawianych zresztą w poprzednich numerach „Vox Patrum”. Można się zatem było spodziewać, że Autorzy nowego podręcznika zaproponują jakieś bardziej oryginalne ujęcie literackiego dorobku chrześcijańskiego antyku. Zasadnicza nowość opracowania M. Simonettiego i E. Prinzivalli ogranicza się, jak już wspomnieliśmy, do przygotowanej w sposób bardzo solidny antologii tekstów również w ich oryginalnej wersji greckiej bądź łacińskiej (co zresztą trudno pogodzić z przeznaczeniem podręcznika głównie dla osób nie obeznanych z antykiem klasycznym). Szkoda, że do minimum zostały ograniczone informacje dotyczące poszczególnych pisarzy, jak też ich dorobku teologiczno-filozoficznego. Za rzecz bardzo cenną natomiast i oryginalną uważam umieszczane na końcu wprowadzeń komentarze zatytułowane *Avvio alla lettura* („wprowadzenie do czytania”); chodzi w praktyce o krótkie i bardzo rzeczowe objaśnienia bezpośrednio dotyczące wybranych fragmentów.

Nawet jeśli omawiany podręcznik nie wnosi wielu nowych elementów do współczesnych prób syntezy chrześcijańskiej literatury antycznej, okaże się niewątpliwie cennym narzędziem konsultacji zarówno dla wykładowców jak i studentów starożytnej literatury chrześcijańskiej. Dla wszystkich natomiast zainteresowanych patrystyką w Polsce, odczuwających często kłopoty z dostępem do tekstów Ojców Kościoła w ich oryginalnym języku, opracowanie M. Simonettiego i E. Prinzivalli nabiera szczególnego znaczenia.

Ks. Waldemar Turek – Rzym

Leon Nieścior OMI, *Anachoreza w pismach Ewagriusza z Pontu*, Tyńiec – Kraków 1997, Wydawnictwo Benedyktynów, ss. 227.

Zainteresowanie Ojcami Kościoła i Ojcami Pustyni rośnie nie tylko w świecie osób zajmujących się naukowo patrologią, ale także wśród tych, którzy pragną czerpać u starożytnych mistrzów wskazówki dla swego życia duchowego. Cieszy więc, że w Polsce pojawia się od pewnego czasu coraz większa ilość tłumaczeń tekstów źródłowych i opracowań, co sprzyja dalszemu pogłębieniu zainteresowania czytelników nauką pisarzy wczesnochrześcijańskich. Wśród książek, jakie ukazały się ostatnio na rynku wydawniczym (choć niestety rzadko w księgarniach z powodu ciągle źle funkcjonującego systemu sprzedaży książek katolickich), na uwagę zasługuje opracowanie doktryny życia pustelniczego jednego z najwybitniejszych anachoretów pustyni egipskiej, Ewagriusza z Pontu. Jest to rozszerzona wersja rozprawy doktorskiej młodego patrologa, oblata, ks. Leona Nieściora, związanego ze środowiskiem ATK, zasłużonym dla polskiej patrologii m.in. serią „Pism Starożytnych Pisarzy”. Polska bibliografia dotycząca tej wybitnej postaci jest skromna, gdyż poza kilkoma artykułami autora omawianej rozprawy¹ zawiera tylko trzy inne pozycje². Jest więc godnym uznania zainteresowanie ks. L. Nieściora wielkim anachoretą.

¹ Por. L. Nieścior, *Uwagi bibliograficzne na temat literatury związanej z Ewagriuszem z Pontu*, CT 63(1993) nr 4, 115-120; *Apostolat na pustyni w pismach Ewagriusza z Pontu*, w: *Ewangelizacja w epoce patrystycznej. Zagadnienia wybrane*, red. F. Drączkowski – J. Pałucki, Lublin 1994, 61-81; *Ocena moralna sfery popędowej w nauce Ewagriusza z Pontu o naturze ludzkiej*, CT 65(1995) nr 4, 39-53; *Trudy jako termin ascetyczny u Ewagriusza z Pontu*, „*Studia Paradayskie* 5(1995) 81-108; *Stoicki ideał zgodności z naturą w nauce Ewagriusza z Pontu*, w: *Godność chrześcijanina w nauce Ojców Kościoła*, red. F. Drączkowski – J. Pałucki, Lublin 1996, 115-136; *Rozeznawanie myśli i spór z nimi według Ewagriusza z Pontu*, w: *Droga doskonalenia chrześcijańskiego w epoce patrystycznej. Zagadnienia wybrane*, red. F. Drączkowski – J. Pałucki – M. Szram, Lublin 1997, 31-56; *Pojęcie apathej w pismach Ewagriusza z Pontu*, „*Studia Paradayskie* 6/7(1997) 105-133.

² Ks. S. Pieszczoł, *Modlitwne zasady Ewagriusza z Pontu*, TST 8(1981) 138-140; ks. J. Pryszmont, *Ewagriusz z Pontu*, w: EK IV 1372-1374; ks. J. Gliściński, *Ewagriusz Pontyjski jako*